

Ана С. Миљковић-Павловић
Универзитет у Крагујевцу
Факултет педагошких наука у Јагодини
Катедра за дидактичко-методичке науке

УДК 37.01 Аџић С.
Оригинални научни рад
Примљен: 16. октобар 2018.
Прихваћен: 13. новембар 2018.

ОСНОВНИ ПЕДАГОШКИ ПОЈМОВИ У ДЕЛИМА СРЕТЕНА АѢИЋА

АѢсѢраќѢ: Сретен АѢић, као оснивач Учитељске школе у Јагодини, запажени учитељ, професор и просветни инспектор, оставио је значајно педагошко наслеђе данашњим генерацијама. Стога заслужује да се развој његове педагошке мисли изложи на један кохерентан и језгровит начин. Методолошки оквир овог рада конципиран је у оквиру дескриптивне методе, а коришћен је поступак анализе садржаја. Рад се бави анализом основних педагошких појмова који се препознају у АѢићевим најпознатијим делима. Приказани су основни појмови његове педагошке мисли, са намером да се они поставе у дијалектички, смислено повезан систем, јер је његово дело у целини показало да је васпитну делатност схватао на холистички начин. Исто тако, треба напоменути да је рад организован тако да су приказ и интерпретација ових појмова представљени наизменично, а не као одвојене целине, јер је идеја да се рад структурира према појмовима који представљају основни конструкт. Закључна разматрања дата су као посебна целина.

Кључне речи: васпитање, образовање, искуство, учење, васпитач, дете.

УВОД

Богато педагошко искуство и одлично познавање теорије педагогије тог времена карактеришу лик и дело великог педагошког мислиоца и практичара, Сретена АѢића. У много чему био је утемељивач нових идеја и практичних решења. На један целовит начин промишљао је о васпитању и образовању, дечјем учењу и развоју, укључујући у васпитну делатност и личност учитеља, дечје искуство, социокултурни контекст наставе, утицај родитеља и друштвене заједнице (АѢић 1998: 1). Васпитање и образовање у његовим делима имало је за циљ обликовање ученика, али и друштва у целини. (Исто: 9). Поред ових појмова, у раду је приказана слика детета и васпитача, искуство на коме се темељи учење.

Васпитање, као најшири педагошки појам, у овом раду посматра се из перспективе одређења васпитања као свега онога „што људи свесно, намер-

но, систематски и организовано преузимају на плану формирања личности, како оно што организује друштво у односу на васпитаника, тако и оно што преузима сама личност која се развија и формира у околностима једног конкретног друштва” (Ђорђевић, Трнавац 2005: 8). Зато је овакво одређење васпитања најближе васпитању какво описује и сам Сретен Ацић. Врло сродно тумачење образовања проналазимо у следећој одредби: „Образовање обухвата све поступке који доприносе стицању искуства и његовог уобличавања у сазнање, који служе формирању личности” (Каменов 1999: 5). Ослањајући се на претходно речено, наилазимо на најприближније одређење искуства, какво заговара Сретен Ацић у својим делима, а то је да је искуство „оно чега је појединац свестан, јер га је доживео у својим чулима, захваљујући спољашњим утицајима [...] или сопственим деловањем на стварност – експериментисањем, посматрањем процеса и појава, учествовањем у друштвеним односима и откривањем њихових значења, односно законитости које управљају њима” (Каменов 1999: 13). У даљем тексту детаљно ћемо показати да је Ацић у свом педагошком деловању дословно одговорио свим одредбама искуства, како је овде схваћено. Поред бројних и опречних одредби учења, одлучили смо се за одређење учења „у ширем смислу”, за учење које представља „процес мењања личности” (Пешић 1985: 29), а који ћемо ближе разумети као „прераду и уобличавање искуства, увиђање, откривање, проницање у суштину појава, реструктурирање већ постојећих сазнања и успостављање асоцијација међу знањима” (Каменов 1999: 21). Појмови које је најтеже одредити су *дејте* и *васпийиач*, зато што су увек условљени комплексом различитих фактора и дубоко контекстуални. Данас када се све више говори о деконтекстуализацији васпитне улоге родитеља и институција једног друштва (Марјановић 1987: 12), тешко је прихватити Ацићево одређење родитеља и учитеља као превасходних васпитача. Савремена критика школе, између осталог, управо критикује занемаривање васпитне у корист образовне функције. Деконтекстуализација савременог васпитања доводи до издвајања деце у посебну друштвену групу, што упућује на запажање о нормативној представи о детету и са њом повезана питања какво дете васпитавамо, који су циљеви и донети васпитне делатности, како перципирамо дете, васпитаника са којим смо у друштвеној интеракцији (Кон 1991). Обликовање ове слике о детету у многоме зависи од имплицитне теорије породице, школе, локалне заједнице, актуелних друштвених тенденција и еко-демографских промена у конкретном друштву.

Сретен Ацић је своју педагошку мисао обликовао у јединству педагошке теорије и праксе, иако неки аутори (Лукић 1992: 348) сматрају да је заснована на темељу његовог богатог практичног искуства, које је неоспорно, а показује се кроз систематичност, обухватност и ауторску утемељеност сваког педагошког конструкта који проналазимо у његовим делима.

ВАСПИТАЊЕ

Васпитање Сретен Аџић описује као највишу људску делатност, божанску и својствену искључиво људској врсти: „Отац и мати дају детету само обличе, а тек васпитањем постаје правим човеком” (Аџић 1998б: 7). Даљом анализом показаћемо да је он у својој педагошкој пракси дете већ видео и према њему се односио као према човеку, а не као бићу у настајању. Васпитање дефинише као „утицање одраслих на развитак васпитаников, тако да се што јаче развијају све добре телесне и духовне особине испитаникове, и оне које су му нужне за живот, а рђаве и ненужне да што више закржљају” (Аџић 1998а: 1). Могућности и домети васпитања у дететовом развоју су велики, али не и свемоћни. Аџић полази од урођених особина детета, које се васпитањем даље развијају, подстичу и обликују у пожељном смеру: „Човек је продукт од урођенога и задобијенога” (Аџић 1998а: 5). Интересантна је математичка формула коју он нуди када говори о утицају на развој личности у контексту домета и могућности васпитања: $(a+b)/2=c$, где ознака a представља урођене особине, ознака b утицај васпитања, а резултат тих фактора је ознака c (Аџић 1998а: 7). Под васпитним утицајем он подразумева укупно деловање пре свега породице као доминантног васпитног фактора, па потом утицај школе и друштва у целини. Приметићемо да овој формули недостају активност детета и унутрашња неравнотежа као важни фактори развоја. Можемо претпоставити да је активност детета и унутрашњу неравнотежу можда подразумевао под „телесним и душевним урођеним особинама дететовим” (Исто: 7).

Аџић васпитању даје општенационални карактер и значај, прилику за „преображење” народа, друштва у целини, па и самог човечанства (Аџић 1998а: 9; 1998б: 71, 100). На тај начин, сматрао је он, васпитање има моћ да гради једно хуманије друштво, разликујући га од примитивних друштава и вредности. Морамо овде изразити резерву и дозволити себи интерпретацију ових његових схватања у прилог примитивним, односно нативним културама јер, као што су ауторке попут Маргарет Мид и Рут Бенедикт показале, и нативне племенске заједнице имале су васпитни контекст – улоге, циљеве и задатке васпитања, као и утицај одраслих на подмладак, иако ови појмови нису експлицитно дефинисани. Стога, износимо став да ваља разликовати примитивне и нативне друштвене обрасце и заједнице.

Аџић се залагао за васпитање љубављу, толеранцијом, подршком и уважавањем дететове личности (Аџић 1998б: 32). Када говори о љубави која васпитава, он инсистира на конструктивној, подржавајућој љубави, која „као гориво пали” позитивне снаге у детету (Аџић 1998б: 68). Тражећи од васпитача да непосредно култивише позитивне емоције деце и на тај начин остварује и услове за хармонијски развој личности у целини, поред подстицаја унутрашње мотивације за учење, на овај начин он обликује дете као емоционално стабилно и проактивно (Аџић 1998б). Васпитни поступци које

предлаже су „блага опомена – савет – строга опомена – казна” (Аџић 1998б: 94); на једном другом месту, као васпитни протокол нуди поступке „поука – упут – савет – казна”, градуисане редом којим су наведени (Аџић 1998в: 13). Према казни показује изузетну резерву и наглашава да је треба користити као ретку и неопходну меру, онда када се исцрпе све друге могућности. Сматра да казна вређа личност детета (Аџић 1998в: 69).

Посебну пажњу посвећивао је моралном васпитању, које је саставни део сваке васпитне интервенције и ситуације коју је описивао у својим причама. Поред тога што је полазио од самог лика васпитача (учитеља, родитеља, чланова друштвене заједнице) као модела пожељних моралних образаца, он је посебну пажњу посвећивао ситуацијама и околностима које би децу „испровоцирале на неморално понашање”, о којима треба унапред промишљати и које треба превентивно избегавати (Аџић 1998в: 120). Залагао се за јединствена васпитна начела породице и школе (Аџић 1998в), као најучинковитији вид јединствених васпитних утицаја на развој детета. Важно је напоменути да је у великој мери полагао на васпитање, односно развој унутрашњег локуса контроле у домену моралног васпитања. То је приказано у причи „Плачљивост” (Аџић 1998б: 72).

На крају елаборације појма васпитања, Сретен Аџић је понудио одређење појмова који се најчешће јављају у контексту васпитања. Наиме, он разликује: природно, породично, друштвено, школско, хотимично, нехотимично васпитање, васпитање са планом, без плана, позитивно, негативно васпитање, васпитање у ужем, ширем и обичном смислу (Аџић 1998а).

ОБРАЗОВАЊЕ

Основни циљ образовања у делима Сретена Аџића је превасходно васпитног карактера: „Основна цел наставе и васпитања је да се будући свет развија хармонијски, и дух и тело подједнако – да се у човеку развија цео човек” (Аџић 1886: 8). Образовање о каквом је најчешће писао односило се на формалне видове образовања, иако анализом разноликости наслова из области ботанике, природних наука, зоологије, екологије и других које је објавио наилазимо на велики број дела која указују на његову склоност ка целоживотном, неформалном образовању (Ристић 1939). Инсистирао је да учитељ целог живота мора радити на себи и у своје слободно време ишчитавати стручну литературу и страна искуства (Аџић 1998б: 85), тако да му можемо признати и популарисање идеје о перманентном и неформалном образовању.

Поред васпитног, образовање за које се залагао имало је и национални карактер, у духу тадашњих политичких околности у Србији и Европи. Овде је важно нагласити да је о националном образовању писао са становишта патриотизма, поштујући идеју космополитизма коју види као вредност дале-

ке будућности (Ацић 1891: 31). Образовање „у народном духу [...] у смислу савршених народних идеја” није васпитавало у духу мржње и непријатељства према другим народима (Исто: 10, 43). Његова идеја била је сагласна његовим пређашњим одређењима основног циља образовања и васпитања – „борба за дух и тело” у оквиру општег и националног образовања деце и младих (Исто: 18). О школи као друштвеној институцији каже да је она увек била и, додаћемо, остала заступник актуелних друштвених и политичких идеја конкретног времена. Ацић предлаже један од четири правца националног уједињења: „да се својски и свим силама труди о течењу што више стварна знања и умења” (Ацић 1891: 29). Снагу образовања види и у правцу подршке индустријском и економском уједињењу, кроз техничко образовање младих, као и обликовање физички и војно спремних грађана, кроз телесно образовање (Исто: 31–34). Свестан да образовна реформа тече споро, он предлаже прилагођавање наставног плана и програма у духу горе описаних идеја (Исто: 43). На крају истиче да школа мора остати слободна од тираније, догме и униформности мишљења (Исто: 10). Вредности које школа треба да пропагира су „вредноћа, заузимљивост, устаоштво и истрајност” (Исто: 45).

Велику пажњу посвећивао је социокултурном контексту наставе и образовања. Инсистирао је на пријатној атмосфери на часу, пријатељском, отвореном, духовитом и подстицајном приступу у практичном раду (Ацић 1998в: 36). Подржавао је заједничко доношење одлука, аргументацију и дискусију, са циљем развоја ученичке аутономије (Исто: 38). Залагао се за уважавање, толеранцију, лични пример практичара, методску разноврсност и посвећеност наставничком позиву (Исто: 46). Сматрао је да би план и програм требало критички тумачити и реализовати, у зависности од актуелних потреба и околности које се у разреду појављују (Исто: 53).

ИСКУСТВО

О практичном искуству у настави и учењу Сретен Ацић је неизмерно водио рачуна. Позивао се на учење Џона Лока и инсистирао на сензорном и непосредном практичном искуству. Поред идеје о ручном раду, коју је неуморно заговарао, он је примењивао принцип очигледности и применљивости у наставном раду, што видимо из примера змије као наставног средства (Ацић 1998в: 81), посматрања комете (Исто: 115) и помрачења месеца (Исто: 110), мерења километра у простору (Исто: 99) и сличних. Позивао је учитеље да наставу организују ван зидова учионице, нудећи подробну аргументацију у корист учења у природи (Ацић 1998г; Ацић 1998в: 75).

Ослањао се на непосредна животна искуства својих ученика и користио их у едукативне сврхе, попут примера које нуди у причама „Нова школа” (Ацић 1998в: 38), „Правила пристојности” (Исто: 55) или „Разлика у ђаковању” (Исто: 34). На овај начин он је њихова животна искуства искори-

стио као „унутрашње гориво” за стицање знања са којима се деца сусрећу, њихово сређивање у мисаоне односе и учинио их животном контекстуалним, значајним и трајним.

Поред чулних, залагао се и за моторичка искуства, која би деца требало да стичу ван учионице колико год је то могуће. На тај начин деца усвајају појам о физичким особинама предмета, појава и процеса које посматрају, просторним релацијама, јачају здравље, буде унутрашњу мотивацију за учење, развијају мисаоне способности попут памћења, опажања, увиђања, закључивања, негују позитивну емоционалну климу, развијају социјалне вештине, развијају осећај за лепо. Све ове добити по дете Ацић је класификовао у пет група: хигијенски, педагошки, морални, естетски и социјални значај (Ацић 1998г: 12–16).

Када говоримо о моторичким искуствима, чини нам се да је ово најпогоднији моменат рећи коју реч о ручном раду за који се Сретен Ацић залагао. Ручни рад види као средство борбе против доколице, вежбу ума и тела, одмор од психичког напора, прилику за развијање мануелних вештина, развијање стрпљења и истрајности, а као последицу ручног рада препознаје „одушевљење животом” (Ацић 1886: 23). Критикује свођење ручног рада на механичку, техничку вештину. Добробити за дете које наводи, ослањајући се на искуства других земаља су развијање креативности, унутрашње мотивације за учење, подстицање радозналости и истраживачког духа (Исто: 72). Поред ових, наводи и хармоничан развој личности детета у целини, развијање воље, вештина, доживљаја за лепо, подстицање самопоуздања и самосталности код деце (Исто: 107–108).

УЧЕЊЕ

Сретен Ацић сматра да су осећања основни покретачи учења и делања (Ацић 1998б: 69). Наравно, мисли се на позитивна осећања и наводи да је задатак одраслих да код деце негују и подстичу управо позитивна осећања.

Када говори о учењу, он најчешће говори о откривачким методама у раду са децом, како би она била у могућности да истражују кроз промишљање, развијање стратегије, експериментисање, посматрање, извођење закључака (Ацић 1998в: 71). У том смислу, учење се може посматрати „као конструисање знања, сређивање и превођење искуства” (Каменов 1999: 20), процес у коме деца долазе до сопствених решења и закључака, под „умереним вођством” учитеља (Ацић 1998б: 60). Поред тога, наилазимо на примере кооперативног, вршњачког учења, попут оних у причи „Блажа казна” (Ацић 1998в: 70). Иако тема ове приче не говори о самом учењу, у садржају наилазимо на пример где ученици најпре самостално решавају задатке, а потом их размењују, упоређују и коригују. У истој причи, учитељ ученика четвртог разреда шаље у трећи разред, да им „по свом знању” изложи тему

из историје. Прича „Километар” (Аџић 1998в: 100) приказује поштовање принципа очигледности, практичне проверљивости, кроз проблемску наставу и, опет, пример вршњачког учења. То је прича у којој су ученици били у прилици да непосредно у простору, кроз заједничку стратегију и промену улога, измере и доживе раздаљину од једног километра, 100 метара и 500 метара. Пример да је заиста живео то што је радио и заговарао налазимо у причи „Разлика у Ђаковању”, у којој он сусреће своја два ученика током викенда и сасвим спонтано улази у образовну ситуацију, разговором о врстама ветра, географском полагају локалитета у околини, просторној оријентацији према странама света и слично.

Када говоримо о врстама знања које је Аџић у својим делима промовисао, то су пре свега морална знања. Моралност сматра окосницом свег образовања и зато у великој мери, готово у свакој причи коју је забележио, наилазимо и на морални контекст ситуације. Морална знања, сматрао је, стичу се најбоље кроз учење идентификацијом, личним примером васпитача (родитеља) – прича „Изговор и лаж” (Аџић 1998б: 93). Препознаје конативну и емоционалну димензију моралности као неопходан услов за морално делање, како и сам елаборира у рефлексивним белешкама у причи „Нађена лопта” (Аџић 1998в: 12). Запажање употпуњује податком о „три ступња моралности: интелектуални, емоционални и примењени” (Исто: 15).

Даље, када говоримо о врстама знања, Аџић инсистира на „истинитом знању”, данас бисмо рекли научном, али говори и о утилитарном, моралном и естетском знању, у различитим контекстима. Бори се против народних веровања, која описује као „празноверје”, што проналазимо у причама „Помрачење месечево”, „Комета”, „Ноћу на гробљу”, „Код картаре” (Аџић 1998в), или у причи „Мајстор-Стојанова деца” (Аџић 1998б: 49).

У педагошком раду Аџић поштује различите облике наставе, што видимо по типу пољских учионица и опису распореда седења учитеља и деце: индивидуална и групна настава могу се реализовати у тзв. скровиштима и вештачким пољским учионицама, док се групна и фронтална настава могу реализовати у вештачким пољским учионицама и амфитеатарским и природним пољским учионицама. Он наводи и допунске пољске учионице: гимнастиште, скровишта, украсни школски врт и школско пољопривредно добро, сходно различитим образовним потребама учитеља, ученика или садржаја наставе (Аџић 1924: 19).

ВАСПИТАЧ

Васпитач је у делима Сретена Аџића првенствено родитељ, али је и о учитељу говорио као о васпитачу пре свега (Аџић 1998б: 7; Аџић 1998в: 7).

Највећа његова заслуга са становишта савремене педагогије, чини нам се, управо је у промовисању саморефлексије васпитача и учитеља. Свестан

да учитељ није непогрешив (Аџић 1998в: 15), он предлаже – и то је ревносно примењивао, што видимо из његових дела – да „учитељ треба да води белешке о свом раду, да упоређује и прати своја претходна искуства” (Аџић 1998в: 7). Ова идеја представља претечу портфолија, који су у савременој пракси још у фази увођења, а тичу се анализе сопственог практичног рада. Када говоримо о рефлексiji у Аџићевим делима, наилазимо на примере „рефлексije о акцији” (Шон 1987: 26) – у причама „Комадић писаљке”, „Блажа казна”, „Оставили дуван” и у причи „Нова школа” (Аџић 1998в: 38).

Претходни нас редови сасвим логично воде још једној, веома савременој педагошкој идеји, а то је лични и професионални развој практичара, проучавање дететове личности, разумевање особености детињства и личности детета као такве, сврсисходно поступање васпитача, испитивање сопствених побуда и поступака (Аџић 1998б: 34). Поред овога, Аџић наглашава да је од неизмерне важности спремност васпитача на стално учење, а изворе тог учења, поред стручне литературе, треба тражити у самој пракси и међу децом (Исто: 98) и подсећа да је учитељ пре свега модел, а његова доминантна метода је учење личним примером, када је у питању и морална и научна поука (Аџић 1998в; 1891).

И за крај овог дела рада, навели бисмо цитат који, чини се, понајвише говори о тону и значају просветне делатности уопште: „Тешко је и замислити са колико се нежности, са колико пажње, мора радити васпитачки посао” (Аџић 1998в: 44).

ДЕТЕ

Слика о детету у делима Сретена Аџића пре свега је обојена вредностима које је промовисао: честитост, радозналост, упорност, марљивост, истрајност, посвећеност, истраживачки и развојни карактер детињства уопште.

Када су у питању развој детета и фактори који на њега утичу, Аџић је разликовао природне и вештачке факторе. Међу природне убрајао је, пре свега, урођену способност развоја човека као врсте и „природне утицаје окружења”, док у вештачке убраја породичне, друштвене и школу као институцију (Аџић 1998а: 1). Колико је развој детета условљен садејством ових фактора најбоље илуструје следећа мисао: „Сваки се човек рађа са извесним способностима телесним и душевним, са извесним особинама – добрим и рђавим. Но, како ће се те способности, те урођене особине, даље развијати, то зависи од васпитања” (Аџић 1998а: 1).

Дете види као јединство тела и душе, и само у том јединству види човека као целину (Исто: 16). Интересантно је његово гледиште на дете као човека већ у раном узрасту, не на човека који ће тек постати, не на биће које је у настајању, већ уважава његово постојање у пуном интегритету дететове личности (Аџић 1998б: 75).

Детињство види као критични период за развој ситне моторике шаке (Ацић 1886: 23), али и темељ личности у целини, посебно наглашавајући морални и сазнајни карактер, који ће бојити његова уверења и деловање у причама „Родитељска љубав”, „Наш син јединац”, „Циганско васпитање”, „Васпитачево васпитање”, „Заљубљена деца”, „Тиранин” (Ацић 1998б). Готово у свакој причи препознаје се значај раних узраста на целокупни развој човека. Навођење свих примера било би излишно. Можда ће следећа мисао најбоље описати ову његову идеју: „Стога сваки васпитач мора стално бити на мртвој стражи, увек на опрезу, непрестано промишљајући о сваком дечјем поступку: какве ли ће последице повући за собом у зрело доба, кад се ови садашњи утисци, очувани у души, буду стали мешати у ондашње мишљење, осећање и делање” (Исто: 43).

Када већ говоримо о души дететовој, Ацић препознаје трагове генетског и колективно несвесног у личности детета, што видимо из следећих његових речи: „Детиња је душа умањен, неразговетан отисак душа његових родитеља, душа његових предака, душа минулих поколења, душа минулог људства” (Ацић 1998б: 44). Још је важно напоменути да је, из тог разлога, сматрао да је управо „детиња душа” најбоља књига из које би васпитач требало да извлачи поуке о стратегијама васпитања за свако дете понаособ (Исто: 44). У савременој педагогији, по нашим сазнањима, о души детета се не говори, тај смо део препустили психологији, која са друге стране говори о психичком животу детета, док је термин *душа* споран у јавним расправама.

На крају овог дела рада, важно је истаћи да је лику детета Ацић у својим *Белешкама* давао високо вредносни карактер, који се налази у свакој од прича. Зато ћемо навести придеве којима је описивао децу са којом је радио. У позитивном контексту наводио је следеће особине деце: послушно, слатко, радознано, самоуверено, милосрдно, трпељиво, покретно, живахно, хумано, самилосно, благе нарави, одговорно, стрпљиво, истрајно, умно, честито, добро дете срцем, добричина, јаког карактера, немирко и инација. У негативном контексту, односно у контексту онога што у детету „треба искоренити”, Ацић наводи: својевољно, распуштено, малоумно, лењо, без умног и телесног напрезања, неодговорно, несамостално, опаке нарави, неразумно, грабежљиво, немирно, јогунасто, напрасито дете (Ацић 1998б; Ацић 1998в).

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Овај рад сигурно није покрио читав педагошки опус Сретена Ацића, много би се још могло писати о његовом доприносу природним наукама, пре свега математици, екологији, ботаници и астрономији, а доста је писао и о настави језика. Идеја овог рада није ни била да прикаже целокупан рад и дело Сретена Ацића, јер би такав подухват захтевао много више од обима једног научног чланка. Ацић као мислилац и практичар заслужује један та-

кав ангажман. Зато смо се овде само осврнули на основне педагошке појмове и покушали да их доведемо у спрегу са савременим схватањима педагогије као науке.

У много чему, дело Сретена Ацића је савремено и има своју тежину у нашој педагошкој стварности. Пре свега, показало се да је питање рефлексивне праксе и кумулативно чување резултата наставничког рада (продуката, наставних средстава, запажања, увида, планирања и реализовања васпитно-образовног рада, односно тзв. портфолио практичара о коме се прича последњих година) заправо стара идеја, коју је Ацић неуморно развијао пре више од једног века. Поред тога, демонстрирао је својим делима значај професионалног усавршавања практичара и целоживотног учења. Подсетио је на значај писане речи практичара и колико је она драгоцен самим практичарима, родитељима, па и свима онима који се васпитањем и образовањем баве на посредан или непосредан начин. Незаменљив је социокултурни контекст наставе, која би требало да има карактер пријатног, отвореног, подстицајног окружења, које дете наводи на истраживање, посматрање, самостално конструисање знања и преиспитивање установљених чињеница, уверења и ставова.

Начин на који је перципирао дете, родитеље, породицу, друштвену заједницу, школу као институцију друштва и наставника показује нам једно целовито, дубоко промишљено и посвећено деловање свих чинилаца у јединственом васпитном систему. Сведоци смо мултикултуралности, социоекономског раслојавања, миграција, економске нестабилности, ратова, мултинационалности, опречних друштвених вредности и других друштвенополитичких околности које удаљавају дете, породицу и школу. Ацић нас је подсетио на васпитни карактер институционалног и породичног васпитања и значај њиховог јединственог деловања.

Савремена педагогија тежи научности и стога почиње да јој недостаје онај афективни аспект педагошких дела, који је тако приметан у делима Сретена Ацића. Читаоца доводи у стање емпатије, дубоке укључености у питања о којима говори. Питања васпитања и образовања уздиже на један завидан ниво и представља их као проблеме друштва у целини, што премешта одговорност и на друге институције друштва, не само оне које се непосредно баве образовањем. Подсећа нас колико је породица значајан фактор у васпитању деце, а којој то деловање све више измиче због нерационалне организације професионалног ангажовања родитеља. Стога, дужни смо одати му поштовање и захвалност за сав допринос којим нас подсећа на сва горепоменута подручја педагогије. Намеће се само један закључак: својим делом остао је савремен све до данашњих дана.

ЛИТЕРАТУРА

- Аџић (1886): Сретен Аџић, *Ручни рад у мушкој школи: савремено педагошко ишћање*, Београд: Штампарија Напредне странке.
- Аџић (1891): Сретен Аџић, Српска национална школа, *Учишћел Х*, Београд: Штампарија Народне радикалне странке.
- Аџић (1998а): Сретен Аџић, *Увод у науку о васишћану*, Јагодина: Учитељски факултет у Јагодини.
- Аџић (1998б): Сретен Аџић, *Васишћачеве забелешке*, Јагодина: Учитељски факултет у Јагодини.
- Аџић (1998в): Сретен Аџић, *Учишћелеве забелешке*, Јагодина: Учитељски факултет у Јагодини.
- Аџић (1998г): Сретен Аџић, *Пољска учионица*, Јагодина: Учитељски факултет у Јагодини.
- Ристић (1939): Милован Ристић (ур.), *Срећен М. Аџић: сјоменица у славу учишћела, професора, директора, педагога, научника и народног просветишћела: од захвалних му ученика и ишћовалаца*, Јагодина.
- Каменов (1999), Емил Каменов, *Предшколска педагогија*, Књ. 2, Београд: ЗУНС.
- Кон (1991): Игор Семенович Кон, *Деће и култура*, Београд: ЗУНС.
- Лукић (1993): Зорица Лукић, Педагошке идеје Сретена Аџића, *Насћава и васишћћање*, Вол. 42, Бр. 5, Београд: Педагошко друштво Србије и Универзитет у Београду, 348–363.
- Марјановић (1987): Александра Марјановић, Противречна питања јавног васпитања предшколске деце, *Предшколско деће*, 17, (1–4), Београд: Савез педагошких друштава Југославије.
- Трнавац, Ђорђевић (2005): Недељко Трнавац, Јован Ђорђевић, *Педагогија: уџбеник за насћавнике*, Београд: Научна књига комерц.
- Педагошки лексикон* (1996): Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Пешић (1985): Мирјана Пешић, *Мошћивација иредшколске деце за учење*, Београд: Просветни преглед.
- Шон (1987): Donald A. Schon, *Educating the Reflective Practitioner*, San Francisco: Jossey/Bass Publication.

Ana S. Miljković Pavlović
University of Kragujevac
Faculty of Education in Jagodina
Department for Didactics and Methodology

BASIC PEDAGOGICAL PRINCIPLES IN SRETEN ADŽIĆ' WORK

Summary: Sreten Adžić, the founder of the first Teacher Training School in Jagodina, a prominent teacher and educational inspector, left a significant pedagogical heritage to the future generations. Therefore, he deserves to have his pedagogical principles presented and analysed thoroughly. The methodological framework of this paper is based on the descriptive method and the content analysis method was used as well. The paper deals with the analysis of basic pedagogical principles that can be found in Adžić's works. The basic concepts of his pedagogical ideas are presented, with the intent to systematize them in a coherent way, because his work has shown a holistic way of understanding educational activity. Adžić's ideas and their analysis are presented in the paper successively, but not as separate units, according to the basic principles. The conclusion is given as a separate section.

Key words: education, experience, learning, educator, child.